

В. В. ПОПКО

Вадим Вікторович Попко, кандидат юридичних наук, доцент Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СИСТЕМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОРОЛІВСТВІ НОРВЕГІЯ

Місцеве самоврядування в сучасних державах вважається важливим елементом демократичної системи правління, а також вертикального розподілу влади. Важлива роль інституту місцевого самоврядування не викликає сумніву, більше того, без місцевого самоврядування в сучасних умовах неможливо здійснення народовладдя. У більшості зарубіжних країн місцеве самоврядування, як правило, закріплено на конституційному рівні, йому присвячені значна законодавча база, численні наукові праці. Місцеве самоврядування знаходиться на доволі високій ступені в ієрархії цінностей політичної культури у розвинених демократичних державах.

Досвід зарубіжних держав, зокрема Норвегії, щодо організації системи місцевого самоврядування й впровадження її в повсякденне життя дає великі можливості для порівняльного аналізу і вивчення правових моделей місцевого самоврядування.

Вивчення особливостей моделей місцевого самоврядування має теоретичне та прикладне значення, оскільки дає можливість з'ясувати теоретичні засади та практичний відповідний зарубіжний досвід, а також визначити напрями й перспективи реалізації процесу реформування місцевого самоврядування в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Проблеми класифікації сучасних моделей місцевого самоврядування в рамках порівняльного правознавства та муніципального права, їх характеристика зовсім мало досліджені як у працях європейських фахівців так й у працях вітчизняних вчених. Увагу вчених (М. Баймуратов, О. Батанов, Н. Камінська, В. Кампо, Ж. Куколевська, О. Копиленко, П. Любченко, О. Мурашин, В. Пархоменко, В. Шаповал, Ю. Шемшученко) привертають загальні риси континентальної (французької), англійської (англосаксонської) моделей, проте малодосліджуваними залишаються особливості окремих груп держав, зокрема тих, які вченими віднесені до так званої «змішаної» моделі. Проте деякі напрацювання щодо виявлення та з'ясування природи особливостей систем місцевого самоврядування, що віднесені вченими до «змішаної» моделі зустрічаємо у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Т. Вюртенбергера, М. Кітінга, С. Ліпсет, Е. Томпсона, О. Батанова, В. Верникова, В. Евдокимова, І. Прохоренко, С. Старцева.

Особливий інтерес для нашої адміністративно-управлінської системи становить позитивний досвід проведених реформ місцевого самоврядування у цих державах.

Метою статті є вивчення правового регулювання місцевого самоврядування в Королівстві Норвегія, визначення особливостей цієї моделі самоуправління, з'ясування її витоків, вивчення проблем і специфіки їх правового закріплення. Метою також є спроба виявити чинники, що вплинули на еволюцію місцевого самоврядування; розкрити організаційні форми, порядок формування та діяльності органів й посадових осіб. Особливу увагу автора привертають фактори правового характеру, фінансової системи та формування компетенції органів місцевого самоврядування.

У сучасному світі склалися кілька моделей організації місцевого самоврядування, які є специфічними конструкціями, що відображають принципові особливості багатьох можливих варіантів поєднання різних форм публічної влади в питаннях вирішення місцевих справ. Такі конструкції дають можливість узагальнити та чітко визначити ознаки, що характеризують особливості організації місцевої влади у тій чи іншій державі.

Належність тієї чи іншої держави до певної моделі місцевого самоврядування залежить від багатьох факторів, зокрема системи нормативного правового регулювання, інституційної структури, порядку формування та компетенції органів місцевої влади, функцій та механізму дії місцевих органів, культурних традицій, інших факторів. Незважаючи на різноманітність місцевого самоврядування, склалися його найважливіші принципи: повна фінансова самостійність, організаційна незалежність, наявність власної компетенції і відповідальність.

Вченими у сфері державного управління та місцевого самоврядування виокремлено основні моделі (системи) організації та здійснення публічної влади на місцях: *континентальна*, яку ще називають французькою, *англійська* (англосаксонська), *змішана* та *радянська*. Підставою для такої класифікації слугують загальні риси місцевого самоврядування великого кола держав, проте кожна національна система чи певна група систем мають свої характерні особливості, що має змогу говорити про існування *іберійської системи*, *скандинавської системи* та ін.¹

Королівство Норвегія представляє інтерес для дослідників з багатьох причин. Норвегія в історично короткий строк пройшла шлях, який повністю змінив її соціально-економічний вигляд: від однієї з найбід-

ніших на початку ХХ ст. до однієї із найбагатших і найблагополучніших у наші дні. Як зазначають вчені, Норвегія як й інші північноєвропейські держави, стабільно процвітає при «високій виробничо-творчій активності населення»².

У наш час Норвегія представляє собою конституційну парламентську монархію, в адміністративно-територіальному сенсі поділена на дев'ятьнадцять областей (фюльке). Цій країні властива дієва своєрідна система місцевого самоврядування при відсутності норм про місцеве самоврядування в Конституції (1814) країни, однак перший закон про місцеве самоврядування в Європі був прийнятий саме в Норвегії у 1837 р. після кількох років конфлікту між норвезьким парламентом і королем Швеції.

Адміністративно-територіальний устрій Норвегії почав складатися у ХІІ ст. у часи формування державного ладу на Землях норманів – «Північний шлях» (*Nordmanna land*). У цей час окрім короля влада в Норвегії належала народним зборам – тингам. Загальні збори всіх вільних людей (альтинги), скоріш за все, виникли ще в доісторичні часи; на них улаштовували суперечки, вирішували господарські й деякі політичні питання, що представляли спільний інтерес. Пізніше, у Середні віки, подібні збори збереглися в якості місцевих органів як у містах, так й в сільській місцевості. Деякі з них набули особливого значення, оскільки володіли повноваженнями проголошення короля: претендента визнавали королем у ході юридичної церемонії обміну зобов'язаннями між ним і учасниками зборів. Лише король, проголошений на тингах, користувався авторитетом, тому до такого визнання прагнули всі претенденти на престол.

Ще у ХІІ ст. у різних провінціях Норвегії (ландах) діяли власні закони, які прийнято в історіографії іменувати обласними чи провінційними. Вони були систематизовані й записані й являються цінними пам'ятками права з історії середньовічного норвезького устрою, соціального ладу, суспільних відносин, народовладдя й, важливо, місцевих звичаїв та традицій. На цей час вся територія країни, хоча і вважалась вже єдиним королівством, була поділена на чотири тинга – об'єднання кланів зі своїми зібраннями представників кланів, зі своїми правовими та іншими звичаями. Збірники правових звичаїв старіших зібрань – «Закони Гулатинга» 1150 р. у Західній Норвегії та «Закони Фростатинга» 1190 р. у Трьоннелагу збереглися майже повністю до наших днів³.

На початок ХІІІ ст. управління в Норвегії було представлено місцевою і регіональною адміністрацією, що входила до королівського апарату управління, й більш менш систематично охоплювало всю країну. Близько 50 королівських чиновників (*сюслеманів*), що приблизно відповідали англійським шерифам, представляли інтереси короля на місцях у фінансних, юридичних та військових питаннях. Країна була розділена на 10 округів, кожен з яких мав свого законодавця – *лагмана*, який вершив від імені короля правосуддя. У кожному з чотирьох крупних міст Норвегії – Бергені, Тронхеймі, Осло і Тьонсберзі – у короля був також свій міський адміністратор – *гьялдер*, який частково виконував ті ж функції, що й місцевий сюслеман. На народних зборах – тингах – брали участь й представники селянства, що в норвезькій науковій літературі розглядається як «крок у напрямку загальнонаціонального тингу»⁴. Важлива роль посередника між королівською адміністрацією і сільськими общинами належала *бонделенсману* (приставу) – представнику селян, який з кінця ХІІІ ст. виконував обов'язки помічника сюслемана. У більш густонаселених і спеціалізованих міських общинах із другої половини ХІІІ ст. вводяться посади міських радників – *родманів*. Вони здійснювали юридичні та адміністративні функції під керівництвом місцевих королівських чиновників.

Законодавство короля Магнуса Лагаботири (1263–1280) «Ландслов» 1274 р. покладало на місцеву спільноту серйозні завдання з питань підтримки законності. Особливо слід відмітити практику скликання «судів» із «добрих людей», що зазвичай складалась із 6 або 12 членів. Продовжуючи давню традицію селянської спільноти, ці «суди» слугували арбітрами і експертами при врегулюванні місцевих тяжб: роз'яснювали конкретні юридичні права і положення, вислуховували покази свідків; оцінювали розмір шкоди, завданої у результаті порушень закону; визначали компенсацію, що належала потерпілій стороні. Якщо раніше вони були неофіційними органами правосуддя, то відтепер їх також «прикріпили» до тингу. Тут, окрім іншого, вони повинні були працювати засідателями разом із лагманом, виносячи вироки із кримінальних справ.

Згідно кодексів законів Магнуса Лагаботири, органи місцевого самоврядування мали численні й інші офіційні обов'язки. У сільських районах до таких обов'язків відносились: забезпечення воїнської повинності – *лейданга*, надання засобів пересування державним чиновникам, утримання у порядку доріг, доставка пошти, допомога бідним. У містах колективні обов'язки передбачали пожежну службу і ремонт кораблів.

У Середньовіччі, як й в інших країнах Скандинавії, у Норвегії склалась система церковних приходів, яка багато у чому зберіглась до нашого часу. Єпископська церковна адміністрація, представлена єпископом і кафедральним капітулом, представляла собою свого роду систему місцевих органів. Із релігійними завданнями церкви були тісно пов'язані ті соціальні завдання, які вона взяла на себе, перш за все піклуючись про бідних, хворих і людей похилого віку.

Як відмічає шведський вчений Е. Аннерс, за період з ХІV по ХІХ ст. Північні країни, особливо Норвегія та Швеція, не дивлячись на вплив католицької церкви й Ганзейського союзу, зазнали сильного і багатопланового впливу, що дало можливість говорити про їх європеїзацію⁵. Реформа державного адміністративного апарату наприкінці ХІV – початку ХІVІ ст., яка встановила в Норвегії «ефективну централізовану юридичну систему»⁶ передбачала зміни й у місцевому управлінні. У сільських районах діяли *бюджетинги* (комунальні зібрання), в яких селян грали роль присяжних при допомозі, а згодом і під керівництвом грамотних і юридично компетентних *соренскриверів* (сільських суддів). У містах до місцевих зібрань входили *бургомістр* і члени міської ради. У сільській місцевості зібранням керував *фогд*, у місті – *бюфогд*.

Зміни в систему місцевого самоврядування Норвегії були внесені у 1837 р. з ухваленням *Закону про місцеве управління*, який мав назву «Акт про ольдерменів». Цей Закон являв собою певний компроміс між ідеологією чиновників, що представляли собою центральний уряд і прагненням населення до самоврядування. Діяльність місцевої влади обмежувалась завданнями, що не входили у протиріччя з повноваженнями центру. Акт 1837 р. вимагав, щоб кожний округ, сільський чи міський, сформував муніципалітет з обраними представниками. Ще коли Норвегія була в складі унії зі Швецією, місцеві влади досягли високого ступеня автономії, що дозволило їм побудувати інфраструктуру та розширити послуги соціального добробуту. Обов'язковий податок на доходи був запроваджений у 1882 р. і швидко замінив собою податок на нерухомість у якості головного джерела місцевих доходів, при цьому муніципалітети користувалися свободою у встановленні ставок податку.

Законодавча база у сфері місцевого самоврядування в Норвегії не є досконалою. Багато разів пропонувалося внести зміни до Конституції Норвегії (1814), в якій відсутні норми щодо місцевого самоврядування й таким чином цей інститут не має конституційного захисту. Аналогічна ситуація існує із Законом про місцеве самоврядування 1992 р., який не надає обов'язкового правового захисту місцевому самоврядуванню. Цей комунальний закон був ухвалений у 1992 р. на підставі Акту про ольдерменів 1837 р. й гарантує використання інститутів розвиненої демократії, так як глава 3 норвезького комунального закону виводить принцип парламентаризму на рівень фюлькескомун і комун.

Також правове регулювання відносин у сфері місцевого самоврядування у наш час здійснюється законами «Про межі муніципальних утворень» від 15 червня 2001 р., який визначає порядок розмежування і встановлення кордонів комун і фюлькескомун, та законом «Про парламентські й місцеві вибори» від 28 червня 2002 р., який встановлює пропорційну виборчу систему.

Окрім того, самоврядна діяльність регулюється «Законом про суспільне управління», «Законом про свободу інформації», іншими галузевими законами у питаннях, що стосуються повноважень органів місцевої влади. Водночас зазначимо, що норми про регіональне і місцеве самоврядування не прописані в Конституції Норвегії; обов'язки муніципалітетів регулюються парламентом Норвегії (Стортингом). У результаті, муніципалітети та графства можуть робити більше, ніж зобов'язані, однак не вправі перебирати на себе відповідальність за те, що Стортинг доручив іншим гілкам і рівням влади.

Значний вплив на правове регулювання місцевого самоврядування в Норвегії здійснюють норми європейського права, зокрема Європейська хартія місцевого самоврядування, яка була схвалена стортингом у 1989 р.

Як вже зазначалось, у адміністративно-територіальному відношенні держава поділена на 19 областей (фюльке), що вперше відбулось у 1660 р. коли держава була поділена на спеціальні округи – *амти* на чолі з *амтманом* (губернатором). Спеціальним Законом «Про зміну назв частин країни» від 14 серпня 1918 р. була змінена назва й введений новий поділ країни на 19 губерній та 6 єпископств (з поправками 1968 р.). Найбільше графство Норвегії – Фіннмарк (49 тис. км², 74 тис. жителів, 1,5 на 1 км², 19 муніципалітетів), найменше графство – Вестфолд (2,2 тис. км², 210 тис. жителів, 88,8 на 1 км², 14 муніципалітетів). Найбільший муніципалітет країни – Осло (512 тис. жителів), найменший – Утсіра (233 мешканця). Найменша територіальна одиниця в Норвегії – комуна (*kommune*) – це вже округ, створений для місцевого самоврядування.

У Норвегії діє дворівнева система місцевого самоврядування (рівень регіону та рівень комуни), яка включає 19 фюлькескомун (*fylkeskommune*) обласного рівня та біля 430 муніципалітетів. На першому та другому рівнях існує виборний від населення орган представницької влади, який, у свою чергу, призначає колегіальні органи – правління (*styrelser*). Столиця Осло має особливий статус й органи місцевого самоврядування комуни Осло виконують також функції органів фюлькескомуни – таким чином Осло одночасно являється муніципалітетом і фюлькескомуною. Також в областях, крім Осло, існують виборні ради – *фюлькестинги*. Місцеве управління та самоврядування в Норвегії розглядають як одне ціле щодо всіх комун у межах однієї губернії. Хоча муніципалітетів у Норвегії багато (432), проте вони невеликі за розмірами. Усі норвезькі муніципалітети і графства є членами *Асоціації місцевої та регіональної влади Норвегії*. У рамках Асоціації діє 500 муніципальних підприємств, здійснюються консультації та навчальні семінари для муніципальної влади.

Рішення про заснування нової чи розмежування старих комун ухвалює уряд, а точніше департамент із комунальних питань. У спірному випадку таке рішення приймає парламент – стортинг на підставі § 3 Комунального закону. Інститут референдумів у місцевому управлінні не поширений. Підставою для заснування комун і встановлення їх меж є економічна доцільність (§ 2). Комуна володіє правом власності на всі об'єкти, які законом віднесені до комунальної власності: шляхи сполучення, доріг й інших споруд, на утримання яких збирають комунальні податки.

Фюлькескомуну області очолює призначуваний королем *губернатор* – *фюлькесман*, статус якого був суттєво змінений після широкої комунальної реформи 1992 р., спрямованої на децентралізацію влади, з ухваленням закону про комуни і фюлькескомун, згідно з яким губернатор перетворився на місцевого чиновника, наділеного деякими повноваженнями реєстраційного характеру: він реєструє релігійні об'єднання, розглядає заяви про натуралізацію, видає свідоцтва про усиновлення та здійснює інші акти громадянського стану. Апарат влади, що раніше був йому підпорядкований, цілком перейшов у розпорядження виконавчих органів влади комун і губерній.

Незважаючи на проведену децентралізацію влади, держава в особі комунального департаменту в уряді (Міністерство місцевого самоврядування і регіонального розвитку) зберігає прерогативу з контролю за діяльністю органів місцевого управління і самоврядування. Контролюючими функціями також наділені й

органи представницької влади комун і губерній – контрольні комісії, контрольні комітети, ревізори комун чи губерній (§ 60).

Вищим органом влади в комунах є *комунальне правління*, а в губернських – *губернське зібрання* – фюлькестинг. Згідно з вимогами системи ольдерменів, муніципалітет повинен також мати *раду місцевих депутатів* (ольдерменів) та мера й віце-мера, обраних із числа ольдерменів. Комунальне правління складається із 25 % депутатів ради і має відбивати співвідношення політичних сил у раді. Мер та віце-мер є членами правління ольдерменів. У складі ради діють і постійні комітети. На рівні кожного муніципалітету запроваджена посада омбудсмана, який опікується дотриманням прав і свобод громадян.

Членів зазначених представницьких органів обирають згідно із Законом «Про парламентські й місцеві вибори» від 28 червня 2002 р., одночасно із загальнонаціональними виборами в стортинг і строком на чотири роки за пропорційною системою. Дата голосування зазвичай призначається на понеділок у перший чи другий тиждень вересня у середині чотирьохрічного строку повноважень стортингу. Комунальний закон (§ 7) встановлює кількість депутатів до представницьких органів влади, з огляду на кількість населення, наприклад від 5 тис. жителів обирають 11 представників, а більше 100 тис жителів – 43 представники. Володіння активним виборчим правом має наслідком й володіння пасивним виборчим правом: право й обов'язок «приймати виборну посаду».

Представницькі органи влади комуни обирають на постійній основі на весь термін своїх повноважень *президію* з певною кількістю членів, губерній – *комітет*, главу правління та його заступника (§ 8). Основним завданням президії є попереднє обговорення економічного плану розвитку, річного бюджету і податкових постанов тощо. Органи місцевого самоврядування також можуть бути наділені спеціальною компетенцією щодо окремих питань, зокрема правом призначати керівників комунальних підприємств, створювати особливі органи управління для дрібних територіальних підрозділів комун. Виконавчі органи комун і губерній можуть наділятися особливими повноваженнями для вирішення невідкладних справ за надзвичайних обставин.

Для організації роботи в комунах і губерніях засновують особливу *адміністрацію* на чолі з її *начальником* – це начальник усієї комунальної і губернської бюрократії, який слідкує за порядком, укладанням і виконанням рішень, прийнятих відповідними представницькими органами влади. До того ж глава адміністрації поєднує функції керуючого канцелярією і начальника відділу кадрів.

Між главою адміністрації та мером муніципалітету складаються незалежні та взаємодоповнюючі відносини. Мер наділений «політичними» повноваженнями та являється главою ради місцевих депутатів і очолює комунальне правління; рада може делегувати меру право одноосібного прийняття рішення з окремих непринципових питань. У той час глава адміністрації наділяється значною мірою «виконавчими» повноваженнями.

Слід звернути увагу, що національно-культурна автономія *саамів* (національна меншина в Норвегії), становище яких регулюється *Законом саамів* від 12 червня 1987 р., передбачає також утворення *саметингу* (sameting) – спеціального представницького органу влади. Вибори до нього оголошені прямими і відбуваються на пропорційній основі, проте у випадку висування тільки одного виборчого списку, вводять мажоритарну систему. Представницький орган саамів обирають терміном на чотири роки одночасно з виборами до інших представницьких органів влади країни – парламент, губернські зібрання і комунальні правління.

Планомірна децентралізація державного апарату, яка почалась з початку 70-х років минулого століття⁷, привела до наділення органів місцевого самоврядування доволі широкими повноваженнями. Як підкреслює данський політолог Поль Мейер, «децентралізація означає наділення відповідного органу початковою компетенцією (*primaer kompetence*) таким чином, що ані він, ані його рішення не можуть бути об'єктом формальних директив інших адміністративних органів чи їх рішень»⁸. Коло компетенції норвезьких органів місцевого самоврядування є традиційним для будь-якого управління подібного рівня. Порядок організації й обсяг компетенції комун і фюлькескомун передбачає доволі широку самостійність та широке коло повноважень, що отримало в Норвегії назву «*комунальний парламентаризм*»⁹. Норвезькі муніципалітети при здійсненні повноважень не підпорядковуються ані урядові держави, ані губерніям.

Комуни і фюлькескомуни виконують різні функції та мають незалежні бюджети. Комуни Норвегії відповідають за дитячі дошкільні заклади, початкову освіту, пункти первинної медичної допомоги, служби соціального страхування, догляд за людьми похилого віку й інвалідами, культуру і спорт, релігію, комунальне господарство, місцеве планування та землекористування. Комуни опікуються питаннями зайнятості населення, муніципальними дорогами тощо. Утримання лікарень в Норвегії фінансується державою.

Муніципалітет фюлькескомуни переймається питаннями середньої освіти, регіонального транспорту, розвитку малого та середнього бізнесу, регіональної культури й спорту, деяких технічних служб тощо. Муніципалітети округу надають дві третини всіх соціальних послуг. Згідно із Комунальним законом, органи місцевого самоврядування можуть бути наділені спеціальною компетенцією з окремих питань.

Серед інших повноважень органи місцевого самоврядування опікуються підтримкою громадського порядку (у цьому сенсі комунальні органи влади можуть видавати обов'язкові постанови для поліцейських приставів), приймають заходи щодо санітарної безпеки, соціального забезпечення, охорони сім'ї та дитинства, шкільної освіти. Усі ці сфери справ регулюються в Норвегії окремими законами, виконання яких делеговано багатьом в чому комунам, губерніям та їхнім органам. Проте в певний період муніципалітети колективно виступили проти виконання делегованих повноважень, які не відповідали можливостям міських бюджетів. У результаті державні рішення були переглянуті.

Бюджети органів місцевого самоврядування в Норвегії формуються з різних джерел, у першу чергу за рахунок місцевих податків, зборів та мит, а також частково за рахунок надходжень з центральних органів влади та інших державних інституцій. У випадку нехватки бюджетних коштів комуни можуть робити позики на поточне інвестування в місцеву економіку чи реорганізацію попереднього боргу (§ 50). Позики робляться під гарантії комун чи губерній, але рішення про видачу гарантії під позику підлягає утвердженню відповідним департаментом. Такі положення настановляють на думку про відповідальність держави по боргам органів місцевої влади і самоврядування. Проте такий висновок, якщо й робиться, потребує застережень. Держава в Норвегії, судячи з усього, тільки опосередковано відповідає по боргам органів місцевого самоврядування. У випадку встановлення факту банкрутства комуни чи фюлькескомуни держава в особі відповідного департаменту встановлює спеціальний порядок розрахунків по боргу (§56–58). Державу в Норвегії характеризують «вдалим менеджером», який приділяє велику увагу створенню соціальної і господарської інфраструктури, створює необхідні умови для вирішення внутрішніх господарських проблем. Держава в Норвегії на регіональному та місцевому рівні інвестує транспортну мережу, встановлює ошадливі вантажні тарифи, постачає пріоритетним підприємствам дешеву електроенергію тощо¹⁰. Норвезьку, як і шведську, доктрину соціальної держави часто називають егалітарною, при якій піклування держави про своїх громадян носить ледь не абсолютний характер – «від колиски до смерті»¹¹.

З 1977 р. комуни і фюлькескомуни почали отримувати регулярну грошову субсидію від держави на розвиток власної інфраструктури і промисловості. У зв'язку із цим комуни та губернії ухвалюють власний план економічного розвитку терміном не менше ніж на чотири роки, який містить розрахунки передбачуваних видатків і доходів, а також напрями конкретного розвитку місцевої економіки, що доводиться до відповідного департаменту. На підставі чотирирічного економічного плану відбувається розробка бюджету на поточний рік. Цікаво, що згідно з вимогами Закону (п. 1 § 4, п. 2 § 44) план має бути реалістичним.

Отже, місцеве самоврядування в Норвегії має власну економічну базу, комунальну власність і доходи від неї, а також податкову надходження від жителів, проте отримує цілеспрямовані субсидії від держави. Норвезькі муніципалітети володіють найбільшою свободою серед скандинавських країн в управлінні власними справами. Комуни являються первинними осередками формування загальнодержавної політичної системи, так як саме вони являються первинними виборчими дільницями, а також першими самостійними адміністративно-територіальними одиницями. У діяльності комун слід відмітити тенденцію на ефективне надання послуг для задоволення потреб населення, в політика муніципалітетів значною мірою орієнтована на приватні інтереси громадян, аніж на суспільні інтереси громадян.

¹ Батанов О. В. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування у зарубіжних країнах: основні моделі організації та діяльності // Часопис Київського університету права, 2015, № 3. – С. 62; *Оффердал О.* Местное самоуправление в Скандинавии: достижения и перспективы / О. Оффердал // Полис: социально-гуманитарные знания. – 1999. – № 2. – С. 155–166.

² Воронов К. В. Евроинтеграция Норвегии: особый курс малой страны. – М.: Прогресс-Традиция, 2008. – С. 74–75.

³ Из ранней истории шведского народа и государства: первые описания и законы / Отв. ред. и сост. А. А. Сванидзе. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1999. – 332 с.

⁴ Даниельсен Р., Дюрвик С., Грэнли Т., Хелле К., Ховланн Э. История Норвегии. От викингов до наших дней / Пер. с англ. – М., Издательство «Весь Мир», 2003. – С. 91.

⁵ Аннерс Э. История европейского права (пер. со швед.) / Ин-т Европы. – М.: Наука, 1996. – С. 267.

⁶ Даниельсен Р., Дюрвик С., Грэнли Т., Хелле К., Ховланн Э. Вказана праця. – С. 190.

⁷ Исаев М. А., Чеканский А. Н., Шишкин В. Н. Политическая система стран Скандинавии и Финляндии. – М.: РОССПЭН, 2000. – С. 266.

⁸ Meyer P. Offentlig forvaltning. – Kobenhavn, 1982. – S. 125.

⁹ Исаев М. А. Основы конституционного строя Норвегии. – М.: Муравей, 2001. – С. 165.

¹⁰ Воронов К. В. Вказана праця. – С. 63, 75.

¹¹ Гришин И. В. Шведская модель общественного развития: дихотомия: рынок-политика // МЭ и МО, 2005, № 10 и № 11.

Резюме

Попко В. В. Система місцевого самоврядування в Королівстві Норвегія.

Стаття присвячена з'ясуванню особливостей системи місцевого самоврядування в Норвегії. Зосереджена увага на правовому регулюванні муніципальних відносин, еволюції інституту місцевого самоврядування з плином часу, організації влади на місцях, порядку формування представницьких органів влади Норвегії. Акцентована увага на особливостях системи місцевого самоврядування в Норвегії, зокрема на таких явищах як «комунальний парламентаризм», децентралізація місцевої влади, принципи демократії та свободи. Також приділена увага питанням повноважень й компетенції місцевих органів влади та її фінансовій основі.

Ключові слова: скандинавська модель, місцеве самоврядування, комуни, регіони, правління, муніципалітет, фінансова основа.

Резюме

Попко В. В. Система местного самоуправления в Королевстве Норвегия.

Статья посвящается выявлению особенностей системы местного самоуправления в Норвегии. Сосредоточено внимание на правовом регулировании муниципальных отношений, эволюции института местного самоуправления с течением времени, организации власти на местах, порядку формирования представительных органов власти Норвегии. Акцентируется внимание

на особенностях системы местного самоуправления в Норвегии, в частности на таких явлениях как «коммунальный парламентаризм», децентрализация местной власти, принципы демократии и свободы. Также уделяется внимание вопросам полномочий и компетенции местных органов власти, а также ее финансовой основе.

Ключевые слова: скандинавская модель, местное самоуправление, коммуны, регионы, правление, муниципалитет, финансовая основа.

Summary

Popko V. The system of local self-government of the Kingdom of Norway.

The article is dedicated to the discovery of peculiarities of the system of local self-government of Norway. The attention is concentrated on the legal regulation of municipal relations, evolution of the institute of local self-government through the time, organization of local authorities, order of formation of representative authorities. The emphasis is made on the peculiarities of the system of local self-government, in particular, on such phenomena as “municipal parliamentarism”, decentralization of local power, principles of democracy and freedom. The attention is also paid to the issue of powers and competences of the local authorities and its financial basis.

Key words: Scandinavian model, local self-government, commune, regions, management, municipality, financial basis.

УДК 341.61/64

3. В. ТРОПІН

Захар Володимирович Тропін, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУЧАСНА ОСНОВА ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ: ПРИНЦИП МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ ЧИ ПРИНЦИП ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Загострення міждержавних відносин останнім часом викликало підвищений інтерес до питань мирного вирішення міжнародних спорів. У практичній площині все частіше лунають запитання щодо окремих аспектів мирного вирішення міжнародних спорів, а також стосовно життєздатності цього механізму в сучасних умовах взагалі.

Водночас теорія міжнародного права не встигає за такими практичними потребами: ґрунтовних досліджень мирних засобів вирішення міжнародних спорів в Україні практично не проводиться. Існують дослідження, які присвячені окремими засобам вирішення міжнародних спорів, іноді здійснюються навіть без достатнього розгляду теоретичних проблем цієї галузі. Так само і західна наука міжнародного права традиційно приділяє мало уваги теоретичним проблемам у цій сфері, а тому можна навести лише праці таких відомих фахівців, як Джон Мерріллз, Джон Кольєр та деяких інших, які досліджували мирні засоби вирішення міжнародних спорів крізь призму практики їх застосування.

До останніх досліджень теоретичних проблем у цій сфері належать роботи таких вчених, як Е. А. Пушмін, окремим аспектам теорії в цій сфері присвятили свої наукові розвідки І. П. Бліщенко, О. М. Ладиженський, В. Г. Буткевич, Г. Г. Шинкарецька.

Розгляд теоретичних питань мирного вирішення міжнародних спорів неможливий без дослідження основи, яка визначає діяльність мирних засобів вирішення міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві – принципу мирного вирішення міжнародних спорів, його місця у вирішенні міжнародних спорів та впливу сучасного міжнародного права на його зміст.

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів становить основу сучасного міжнародного права. Автори беззаперечні в тому, що саме на його основі побудовано сучасні засоби вирішення міжнародних спорів. Так, наприклад Е. А. Пушмін зазначав, що принцип мирного вирішення міжнародних спорів – це основоположне начало сучасного міжнародного права¹. Кількість досліджень, у яких у тому чи іншому вигляді аналізувався зміст цього принципу, величезна, адже він досліджувався не лише в контексті мирного вирішення міжнародних спорів, а й при загальнотеоретичних дослідженнях принципів міжнародного права.

Наведемо висновки лише деяких з цих досліджень, які нададуть можливість зрозуміти загальні тенденції тлумачення змісту такого принципу.

Так, довідник ООН з мирного вирішення міжнародних спорів² через посилання на статут ООН³ визначає принцип мирного вирішення міжнародних спорів як вирішення державами їх міжнародних спорів мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрози міжнародний мир, безпеку та справедливість. Фактично це є текстуальне відтворення принципу мирного вирішення міжнародних спорів.

Українські фахівці з міжнародного права, розкриваючи зміст принципу мирного вирішення міжнародних спорів, зазначають, що він покладає на суб'єктів міжнародного права такі зобов'язання: 1) вирішувати